

**МОТИВ ДИТЯЧОЇ СМЕРТІ В ОПОВІДАННЯХ ВОЛОДИМИРА
ВИННИЧЕНКА «ФЕДЬКО-ХАЛАМИДНИК»
ТА ОВАНЕСА ТУМАНЯНА «ГІКОР»**

У статті розглядаються особливості висвітлення мотиву дитячої смерті в оповіданнях Володимира Винниченка та Ованеса Туманяна.

Ключові слова: мотив смерті, образ, художній психологізм.

The article deals with the peculiarities of the illuminating of the childhood death motif in the stories of Volodymyr Vynnychenko and Ovanes Tumanyan.

Key words: thanatological motif, image, artistic psychologism.

Володимир Винниченко й Ованес Туманян були письменниками-сучасниками і стали класиками своїх літератур – української та вірменської. Вони ще за життя здобули надзвичайну популярність. І цей інтерес до їхньої творчості не слабне й до сьогодні. Це були автори не лише літератури для дорослих, а й багатьох текстів про дітей і для дітей. Епічний доробок В. Винниченка досліджували О. Гнідан, В. Гуменюк, Т. Гундорова, Л. Дем'янівська, Т. Денисюк, М. Жулинський, О. Кам'яницький, І. Качуровський, С. Крижанівський, Л. Мороз, В. Панченко, С. Присяжнюк, Г. Сиваченко, Н. Скобелева-Сологуб, В. Солдатенко, П. Христюк, П. Хропко, Н. Шумило та ін. Творчість О. Туманяна студіювали С. Баруздин, В. Брюсов, Д. Гранін, Ф. Гурвич, О. Кануннікова, С. Ованесян, Л. Первомайський, М. Тихонов, Р. Федоров, Є. Чаренц тощо. А проте й сьогодні є широкий простір для дослідження літературної спадщини цих митців, зокрема в порівняльному плані. Метою нашої статті є простеження мотиву дитячої смерті в оповіданнях Володимира Винниченка («Федько-халамидник») та Ованеса Туманяна («Гікор»).

У своїй прозі Володимир Кирилович Винниченко (1880-1951) піднімав проблеми добра і зла, жорстокості дорослих у ставленні до малечі, дружби й порозуміння між дітьми, бідності, соціальної нерівності, тяжкої долі дітей із нижчих верств суспільства. Не оминув Володимир Кирилович і проблеми дитячої смерті. Його твори «Федько-халамидник», «Кумедія з Костем» позначені художнім психологізмом, заглибленням у внутрішній світ дитини, чия нитка долі дуже рано обривається.

Оповідання «Федько-халамидник», у якому присутні риси автобіографізму, розповідає про хлопчика-розбишаку з простої, бідної родини, з поведінкою якого не могли впоратись батьки. Він постійно бився з іншими дітьми, відбирав у них їхні речі, грав у небезпечні для життя ігри, бешкетував і не слухався старших. Та попри все це, був дитиною з доброю душею: завжди допомагав своїм друзям, ціною власного життя врятував свого сусіда – Тольку. Халамидник зізнавався чесно батькові, якщо щось накоїв, ніколи не брехав, хоч і знав, що за цю правду його битимуть, був терплячим і ніколи не вигорджував себе, визнавав, що вчинив погано.

Сусідський хлопчик – Толька був повною протилежністю Федька. На вигляд спокійний і сором'язливий, але зі злим серцем та дуже підлий і підступний. Батьки не дозволяли йому дружити із халамидником, але хлопчику дуже цього кортіло. Він якоюсь мірою навіть заздрив Федькові, що той може робити все, що йому заманеться.

Одного разу Толя вирішує довести всім хлопцям, що він не боягуз і не матусин синочок, що зможе так само, як і Федько, перейти річку по крижинах, не врахувавши, що халамидник набагато сильніший і спритніший за нього. Толя невпевнено пересувався, сталася біда – його на крижині відрізало від берега, навіть дорослі не могли нічим

допомогти, стояли і дивилися, кричали. На допомогу з-поміж натовпу дорослих людей кинувся лише Федько. Він героїчно витягнув Толю, сам намочився у крижаній воді, дуже змерз. Замість подяки за врятоване життя, Толя поскаржився батькам на Федька, звинувативши його у тому, що саме цей розбишака змусив його піти на річку. Федько був шокований учинком сусіда, але все ж взяв провину на себе, пожалів Толю. Через переохолодження бідолашний розбишака сильно застудився, був уже на межі життя і смерті, але не жалівся батькам, нічого не сказав татові, коли той почав бити його за те, чого він не накоїв. За три дні дитина померла. А Толя вийшов сухим із води з даної ситуації і навіть ні про що не шкодував, не відчував своєї провини. Ось так пустощі і намагання паненяти довести всім свою сміливість коштували життя іншій дитині.

Батьки Федька показані у творі досить суворими, вони постійно лише сварили і били хлопчика, замість того, щоб знайти до нього підхід, зрозуміти його поведінку. Складається враження, ніби вони навіть не любили його, ніби він був для них тільки зайвим тягарем, адже через витівки бешкетника не раз їм доводилось червоніти перед сусідами. Лише тоді, коли вони зрозуміли, що Федько помирає, – змінили своє ставлення до нього: дуже переживали, піклувалися, намагалися витягти з того світу. Тільки тоді вони зрозуміли, що втрачають найцінніше – свою дитину, що Федько, хоч і був розбишакою, але він їх син і йому потрібна була любов і увага від батьків, а не лише постійні стусани і лайка. Можливо, якщо б у Федька були більш довірливі стосунки з батьками, він би розповів їм правду про ситуацію на річці, але його батьки чомусь більше довіряли чужій дитині – підлому, але тихому Тольці з показною вихованістю й толерантністю. І тоді смерть могла би відступити, а домінували б життя, любов і радість. Але цього не сталось. Відтак митець закликає читачів бути обачними, відповідально ставитися до кожного вчинку, не припускатись непоправних помилок. Образ смерті, присутній у творі, дає можливість авторові актуалізувати й активізувати в середовищі реципієнтів бережливе ставлення й до свого життя, й до долі ближнього.

Відомий вірменський письменник Ованес Тадевосович Туманян (1869-1923) в оповіданні «Гікор» також розробляє проблеми бідності й соціальної невлаштованості, родинних стосунків, протистояння добра і зла, а також, як і Володимир Винниченко, не оминає мотиву смерті маленького героя. Митець мав десятеро дітей, тож свої тексти часто адресував насамперед їм.

У його творі маленького хлопчика Гікора батько вирішує відвезти у місто ніби на навчання, але насправді – в найми до багатих людей через брак коштів у родині. Хлопчик спочатку радіє, що зможе навчитися грамоті, але потім розуміє, що на нього чекає тяжка праця. Так само, як і головному герою Винниченкового оповідання – Федькові, йому постійно дають стусанів, постійно лають, ставляться як до тварини. Хазяйка була постійно ним незадоволена, вважала його дурнем, якого неможливо чомусь навчити. Хлопчик дуже страждав від такого ставлення до себе, він так звик до нормальних стосунків, до звичайного вільного життя, в якому у нього були друзі, любляча родина, але все це залишається лише приємним спомином, про який Гікор згадує зі сльозами на очах. Він намагається виконувати всю роботу, яку йому дали, проте через недосвідченість часто помиляється, робить щось не так, за що потім доводиться вислуховувати нарікання від хазяїна. Гікор стає затурканим та нетямущим у такій атмосфері, де ніхто не дбає про його духовний розвиток.

За огріхи, які допускав малюк, його інколи карали голодом і взагалі не годували. Гікор бачив, як за столом вечеряли чи обідали господарі, скільки їжі було у них на столі, а сам мучився від голоду та недоїдання і мовчки терпів, перебиваючись інколи шматочком черствого хліба. Яюсь, коли було вже холодно, хлопчик повинен був стояти на вулиці і закликати людей до крамниці свого хазяїна. Одягнений досить по-літньому, він сумлінно виконував свою роботу, але дуже-дуже змерз, через що сильно захворів, так само, як і Федько-халамидник. Бідолашний Гікор два дні мучився від хвороби, йому було дуже погано, він марив, мав сильний жар. Коли хазяїн повідомив батькові, що син захворів, той

одразу ж приїхав, хотів забрати його додому, зрозумів, що накоїв, коли віддав свого сина у фактичне рабство, але було вже надто пізно. Гікор уже не впізнавав батька, його лихоманило, щось ввижалося і згодом він помер. Батько не міг повірити у таку втрату, не уявляв, що все може так трагічно закінчитись. Якщо б не його впертість і жадібність – дитина б жила вдома і насолоджувалась життям. Віддаючи сина до міста, батько навіть не пожалів Гікора, не дізнався у хазяїна, у яких жахливих умовах житиме його син, не навідувався до нього. Лише один раз він написав листа хлопчикові, і то тільки для того, щоб попросити грошей. Тобто, можна сказати, що батько не дуже хвилювався про подальшу долю сина, як він буде жити, що їстиме, і тільки тоді, коли він зрозумів, що його дитина при смерті, приїхав до нього і вирішив забрати додому.

Отже, у цих двох творах – «Федько-халамидник» В. Винниченка і «Гікор» О. Туманяна – розроблено щемливий мотив дитячої смерті. Обидва персонажі у письменників натерпілися за життя чимало. Федько – від батьків за свою поведінку, а також через хитрі витівки сусіда Толі, який постійно його підставляв. Гікор – від хазяїна та його дружини, які знаходили причини вилаяти й побити хлопчика. Федька також постійно били і сварили, але не чужі люди, а рідні батьки, які не бачили у синові нічого хорошого, помічали тільки погане. Така ж ситуація була й у випадку з Гікором. Як він не намагався догодити хазяїнові – тому все було не так. Він не помічав, як тяжко хлопцеві живеться, ніколи з ним не розмовляв і не спілкувався, лише віддавав накази і ображав, не розуміючи, що перед ним не раб, а маленька дитина. У фінальних частинах оповідань обидва персонажі помирають від застуди після сильного переохолодження. Федько – після того, як врятував свого сусіда, а Гікор – внаслідок виконання наказу господаря, через що мав стояти в морозний день на вулиці у літній одежині. Батьки головних героїв із цих двох оповідань зрозуміли свої помилки лише після того, як безнадійно втратили своїх дітей. Лише після цього вони зрозуміли, що діти – це найцінніший скарб у житті, їх потрібно любити такими, які вони є. І яка б не була у родині скрута, ніколи не потрібно відмовлятися від своїх дітлахів. Твори митців проголошують звичайну істину: життя і смерть завжди ідуть поруч, і дуже несправедливо, коли обриваються дитячі долі й не здійснюються мрії та сподівання юних. Але передчасна кончина Федька і Гікора не є покаранням, це визволення їх світлих душ з-під тягара недосконалого суспільства з його несправедливістю, захланністю та байдужістю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Винниченко В. Оповідання «Федько-халамидник»
<https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=426>
2. Туманян О. Оповідання «Гікор»
<http://www.mecenat-and-world.ru/aragast/6-aragast/tumanyan.htm>

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Немченко І.В.